

Zgodba o ratitovškem zvonu in še o čem

Jože Dolenc

Zvon na Ratitovcu. Foto: arhiv Jožeta Dolenca

Končala se je katastrofa svetovnih razsežnosti in preživeli so si počasi celili rane, ki jim jih je zadala morija. Upajoč, da je bila tudi poslednja, se je našlo nekaj zanesenjakov, med katerimi je prednjaci Rudolf pl. Andrejka, nedvomno tudi po zaslugi njegove soproge Micike, p. d. Tavčarjeve iz Selc, ki so začeli načrtovati kočo na Ratitovcu, jo leta 1925 tudi zgradili in predali svojemu namenu. Poimenovali so jo po takrat že pokojnem rojaku iz Selške doline in državnozbornem poslancu dr. Janezu Ev. Kreku, ki je neizmerno rad zahajal sem gori, često v spremstvu neke Kamile Tajmerjeve ... Lepota narave je v dvoje menda lepša in čemu bi bil prav on izjema?!

V tistih časih je bil na pomembnem položaju v takratnem slovenskem gospodarstvu še en Železnikar, in sicer je bil to inž. Jože Boncelj kot direktor livarne v Trbovljah, ki je spadala pod Kranjsko industrijsko družbo.¹ V livarni so vili zvon in Krekovo masko, ki ju je nato podaril koči. Zvon je bil namenjen prvenstveno tistim, ki v gosti megli niso mogli najti poti do koč. Prav gotovo je marsikdo pozvonil tudi iz golega veselja, saj je zvon imel (in ga še vedno ima) lep zven; morda je z njim klical pastir svoje ovčice, ki so se pasle po planini in se zbrale okrog njega, nadejajoč se priboljška iz njegovih rok.

Minevala so leta, morijo prve svetovne vojne so nekako skušali pozabiti, a že so se zbirali še temnejši oblaki. S severa in zahoda je grozila nevarnost in vojska takratne kraljevine se je nanjo pripravljala tudi tako, da je po naših gorah posejala betonske utrdbe v lažnem upanju, da bo tako prestregla prvi udarec osvajalca. Pod poveljstvom Štaba za utrjevanje pod vodstvom divizijskega generala Leona Rupnika so zato že tam leta 1936 začeli z gradnjo obmejnih utrdb, kasneje popularno imenovanih tudi Rupnikova linija. Leta 1940 je štab pod svoje poveljstvo prevzel vse obmejne planinske postojanke, med njimi torej tudi Krekovo kočo na Ratitovcu. Celoten inventar (kuhinske posode, jedilne pribore, posteljno perilo itd.) so na dražbi razprodali (večino so pokupili Podgorci), moj oče Drago kot takratni in hkrati poslednji oskrbnik koč pa si je od celotne imovine izgovoril dve v tistem negoto-

vem času neuporabni stvari: vpisno knjigo² in zvon. Predstavniki Slovenskega planinskega društva g. Ljubo Tiplič mu je takrat oba predmeta izročil v last in posest (prepričan sem, da ti je, spoštovani bralec, pomen obeh besed znan) in z najmlajšim bratom Radovanom, ki je kasneje padel kot komisar bataljona Vojkove brigade, sta zvon na nosilih prinesla domov na Jesenovec, kjer sta ga spravila v domačo hišo. Čez dve leti (junija 1942) sta z mizarjem in kasnejšim sosedom Nikom Kosmom – Matičkom delala vrtno uto z miniaturnim zvonikom in vanj obesila zvon. Prav med njunim delom sta zaslišala, kako je nekje na Trnju zalajala strojnica, in oba hkrati na glas pomislila: Blaž! k je padel! Jožku Demšarju, p. d. Blažku, v spomin naj omenim, kako se ga je v opisu kalvarije Dražgošanov med bitko partizanov z Nemci januarja 1942 hvaležno spomnil takrat trinajstletni Ivan Jelenc, p. d. Birtov, ki med drugim piše takole:³ "Našo grozo in obup je presekalo močno vpitje od zunaj. Sredi gruče razjarjenih Nemcev se je pojavil človek v civilu. Prepričeval jih je, da so v hiši zaprti nedolžni ljudje, ki niso krivi za nastalo situacijo, ki se je dogajala v minulih dneh. S svojim energičnim nastopom in velikim tveganjem za svojo glavo je uspel, da so Nemci popustili. Odprla so se hišna vrata, kjer so nas zadrževali zaprte, in nas napotili proti Rudnem. Ta civilist je bil takratni župan občine Železniki Jože Demšar, ki je 25 do 30 Dražgošanov rešil gotove smrti. Ne znam razumeti tega naključja, ko se je pojavil pravi človek na pravem mestu in rešil toliko človeških življenj iz objema večnosti."

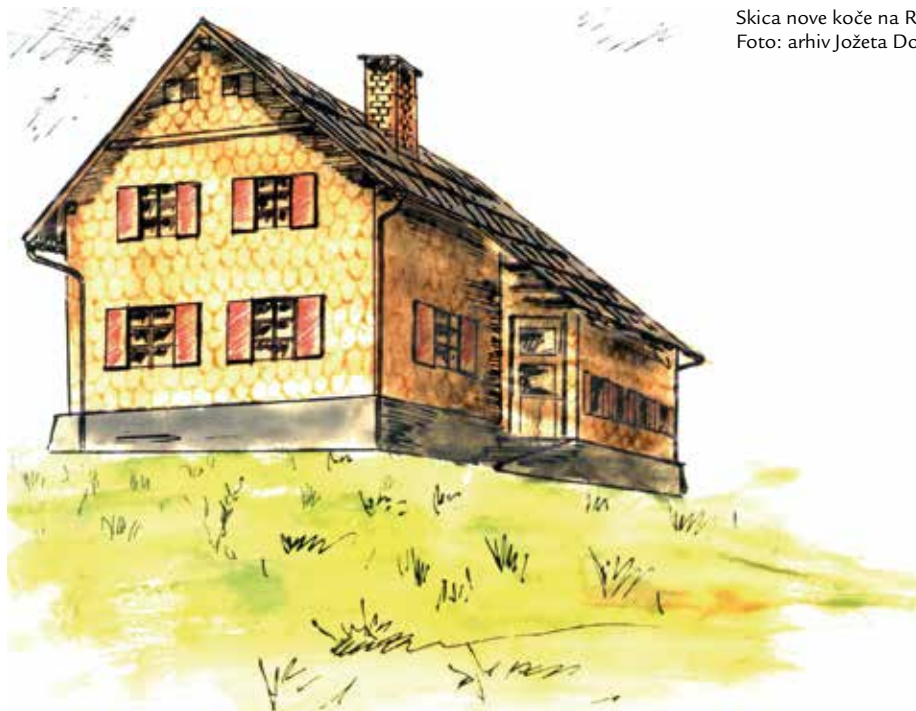
In tudi teh vojnih grozot in bratomorne vojne je bilo naposled le konec ... Obnova je bila trša, a so kljub temu že kmalu začeli misliti tudi na gradnjo nove kočice na Ratitovcu. Staro so bili partizani namreč požgali, da je Nemci ne bi morda porabili za svoje oporišče. Obsojati takšno početje je dandanes, torej po več kot 60 letih, češ, kakšno napako so vendar napravili, da kočice ni bilo treba požgati itd., je kaj lahko opravilo, saj je po bitki pač najlažje biti general. Vsaka tovrstna obsodba požiga se mi zdaj zato zdi krivična in nesmiselna. Vendar pustimo to

in se raje posvetimo obnovi koč in usodi ratitovškega zvona.

Morda se zdi večini ljudi danes samoumevno, da so kočo zgradili prav planinci Selške doline. Pa ni bilo tako enostavno in samoumevno! Veliko truda je bilo potrebnega že samo za to, da je ni začelo graditi medvoško planinsko društvo, in prav tu ima levji delež zaslug moj oče kot poslednji oskrbnik Krekove koč, kajti v tistih letih je sklenil mnogo znanstev in prijateljstev, ki jih vojna – med preživeli seveda! – ni prekinila. Na tem mestu bi rad nanizal nekaj spominov o tem, kako sem takratne zadeve kot šestdo osemleten otrok doživljal tudi sam. Utegne kdo poreči, da so otroški spomini preveč subjektivni in ne morejo ustrezati resnici. Resnosti takšnih ugovorov se kajpak zavedam, a vseeno bi rad zato povedal nekaj stvari, ki mi že od zgodnjega otroštva ležijo na duši, a jih doslej še nikoli nisem omenjal, a še zdaj ne bom zapisal vsega, česar se še spominjam.

Naj začnem s t. i. lobiranjem na Planinski zvezi Slovenije kot naslednici Slovenskega planinskega društva. Spominjam se, kako se je ata mnogokrat

zgodaj zjutraj usedel na kolo, se po tisti razdrapani makadamski cesti odpeljal v Ljubljano, od tam nato še večkrat na Bled, pa morda spet nazaj v Ljubljano in se končno zbit vrnil domov. Ne morem se spomniti, kaj vse je počel, a venomer je govoril predvsem o koči na Ratitovcu in planinstvu, kasneje pa še o turizmu. Precej se je spremenilo, ko so nam daljnje leta 1952 napeljali telefon in mu ni bilo treba za vsako figo na kolo in z njim v Ljubljano. Takrat je bil to še induktorski telefon z ročico, kot ga dandanes lahko vidimo le še v starih filmih. V tistih časih je ata imel prijatelje v anhovski cementarni, ki je na novo ustanovljenemu oz. obnovljenemu društvu dobavila cement s precejšnjim popustom in več, kot so ga pri gradnji koč potrebovali. Presežek cementa, po katerem je bilo takrat in še dolga desetletja kasneje neznansko povpraševanje, je društvo z lahkoto prodalo po tržni ceni in tako lažje kupilo drugi potrebni gradbeni material. Spominjam se, da je bilo v našem kozolcu nekakšno prehodno skladišče, kjer so čez zimo spravili cement in lesenit. Tam je bil še nevemčigav Puchov motor, ki sem mu pozimi z

Skica nove koč na Ratitovcu.
Foto: arhiv Jožeta Dolenca

neusmiljenim hupanjem vneto praznil akumulator. Dokler je troblja delala, je bilo v redu, potem mi motor nenadoma ni bil več zanimiv.

Vmesno skladišče v času same gradnje je bilo na Povdnu. Do tja so ves potrebni gradbeni material (cement, gradbeni les idr.) s Prtovča pripeljali s konjsko vprego (na fotografiji so furmani Drabončov Tone, ta spodnji Torkar, Javorčkov Tone, Adamov Peter, v sredini pa še moja malenkost). Tam so si ga nosači (večinoma ženske) naložili v koše in ga znosili na vrh. Na vsak način moram omeniti dvoje: za svoje delo so vsi dobili primerno plačilo, ki je v tistih časih že tako in tako politično in gospodarsko stigmatiziranim Podgorcem vsaj malo olajšalo sicer izjemno težak materialni položaj, in to je bila zasluga mojega pokojnega ata, ki je z izkupičkom prodaje

presežkov cementa in drugega gradbenega materiala društvu omogočil lažje izpolnjevanje zapadlih obveznosti ter nagrajevanje furmanov in nosačev. Zavedati se namreč moramo, da so bili prevozniki, nosači in delavci pri sami gradnji za svoje delo plačani in da torej delo ni bilo volutaristično! Izvzeti so bili le člani gradbenega odbora, med katerimi naj omenim Jožeta Vebra, Petra Šmida iz Selc in mojega ata. Zelena zavist in politična "zavednost" sta na žalost pripomogli k nečemu, kar je potem privedlo do razpada sicer dobro utečene društvene ekipe. Pojavili so se namreč sumi, da se je kaj od rezultatov tega trgovanja prijelo tudi atovih prstov. Obdolžili so ga namreč, da se je okoriščal z društveno imovino. Dobro se še spominjam, kako je nekega večera v gostilno v Njivah (takrat smo jo namreč še imeli) vstopilo

Material za kočo so vozili:
Anton Gaser –
Drabončov iz Raven,
Jože Gartner –
"ta spodn Torkar",
Anton Kemperle –
Javorčkov iz Raven,
in Peter Jensterle –
Odamov iz Zgornjih
Danj (čepi avtor tega
prispevka Jože Dolenc).
Foto: arhiv
Jožeta Dolenca

nekaj mož postave in nekaj domačinov, od katerih se dveh še zelo dobro spominjam, a ju ne bom izdal, čeprav sta že davno pokojna. Kar je bilo, je bilo in odpirati stare zaceljene rane pomeni le neplodno zadajanje novih ran! Kot vedno sem tudi tisti večer sedel na poleti seveda nezakurjeni peči, od koder sem imel boljši pregled, ter osuplo in tudi strahoma opazoval pozne obiskovalce, kako so se pripravili z atom, opravili površno hišno preiskavo in ga na koncu odpeljali s seboj, hoteč mu dokazati že omenjeno okoriščanje. Ne morem trditi, a zdi se mi, da se je vrnil domov še isti večer. Ko sem ga naslednji dan malo pozorneje opazoval, sem nagonsko začutil, da je njegova vnema za celotno stvar izpuhtela, kar se je takoj pokazalo v popolni prekinitvi vseh stikov z društvom. Le-te je čisto na osebni ravni ponovno vzpostavil šele čez kaka tri desetletja, za kar je s svojim spravljivim in pomirjevalnim pristopom gotovo najbolj zaslužen takratni predsednik PD Tone Nastran. Za prizadejano krivico se mu je eden od obeh sicer še danes po vsej dolini znanih domačinov opravičil. Če se mu je opravičil tudi drugi, ne morem trditi, sta pa kljub slabemu priokusu v ustih dobrih deset let kasneje začela na drugih področjih plodno sodelovati. Ko včasih razmišljam o tem, se mi vedno bolj dozdeva, da sta bila le nekakšna predstavnik "civilne družbe", ki si je takrat niti v

sanjah nihče ni mogel zamišljati, skratka, bila sta le nekakšnen "šči" in "iluzija zakonitosti". Ko so se zadeve umirile, o tem tudi nihče več ni govoril, kar je le znak, da je bila ovadba iz trte izvita in plod bogve česa.

Ko po dobrega pol stoletja zadevo vnovič premlavam, vedno znova obstanem tam, kjer sem tudi sam zelo občutljiv: entuziazem. Ko bi ga ne bilo, bi življenje v naši ožji in širši domovini izgledalo precej drugače, predvsem pa uborneje. "Denar res ni vse, pomaga pa," pravijo ciniki (in realisti), a čast in mirna vest, če ju človek ima, tudi nekaj veljata. Tudi entuziazem ima svoje meje in priznanje za vloženi trud človeku dobro dene, namerno nepriznavanje truda in zaslug pa pripelje do upravičenega zavračanja vsega, s čemer je človek prej imel opraviti. Tako se je pri planinstvu zgodilo tudi mojemu atu in podobno stricu Poldetu, p. d. Popčovemu, pri gasilcih v Železnikih. Prizadejana krivica je huda reč, zares huda pa postane takrat, ko se obrne proti povzročitelju ...

In tako sta tako ratitovski zvon kot vpisna knjiga ostala v domači hiši. Ne vem sicer, kakšne načrte je ata z njima v tistih časih imel, a po onem sramotnem večernem obisku ju zagotovo ni nameraval izročiti nikomur več! Navsezadnje sta bila *de iure* in *de facto* njegova last!

Nošnja gradbenega materiala na vrh Ratitovca. Foto: arhiv Jožeta Dolenca

Šele pred kakimi desetimi leti (ob 90-letnici našega Planinskega društva) sem ga uspel toliko omehčati, da sem zvon v soboto odpeljal na Ratitovec, kjer je bila v nedeljo kratka svečanost, nato pa sem ga odpeljal tja, kamor spada in kjer je še zdaj, torej v Muzej Železniki. Tam bi Muzejsko in Planinsko društvo lahko skupaj uredila planinsko muzejsko zbirko. Celó o tem sem razmišljal, da bi ga pustil na Ratitovcu, če bi mu seveda našli primerno mesto. Pri najboljši volji ga na Ratitovcu nisem našel takrat in ga ne vidim niti danes. Če bi ga postavili

tja, kjer je bil pred vojno (na vzhodno stran kočé proti Razorju), potem bi celo sezono klenkalo cel ljubi dan ... Če bi ga obesili na pozidnico, bi bil sicer vsem na ogled, zvonil pa ne bi več. Tako se mi zdi odločitev, da je zvon v muzeju, edino pravilna. Tudi vpisna knjiga bo nekoč našla tam svoje mesto, če bo sta obe društvi zares postavili planinsko zbirko, da bo kot Brižinski spomeniki lahko varno spravljena v vitrini pred nepooblaščenimi dotiki. Ob takšnem za našo dolino pomembnem unikatú zbledi morda celo Dalmatinova Biblija!

Opombe:

¹ Začetnik današnje kovinarske industrije v Železnikih je bil prav on, saj stroja za izdelavo sponk ni le kupil, marveč je na njem proizvodnja tudi stekla. Sicer ni trajala dolgo, kajti prav kmalu je inž. Boncelj, ki se ga še kar dobro spominjam kot preprostega in dobrasrčnega človeka, kot priznan strokovnjak prevzel mesto univerzitetnega profesorja na strojni fakulteti zagrebske univerze. Pokojni Niko Žumer je stroj kupil že pred vojno (zgodba, ki še dandanes kroži o izvoru denarja, ni preverjena in je zato ne bom opisal), po vojni pa je proizvodnja v okviru novonastale kovinske zadruge končno zares lahko stekla.

² O vpisni knjigi glej članek Vpisna knjiga pripoveduje.

³ Dražgoše 11. in 12. januar 1942, Zbornik Selske doline Železne niti 3/2006, str. 166–169.